

Мария Димитрова,
студентка 3 курсу факультету слов'янської філології
Софійського університету «Св. Климент Охридски» (Болгарія)

ХУДОЖНИ ОСОБЕНОСТИ НА КНИГА ЗА ДЕЦА НА ГЕОРГИ РАЙЧЕВ «ИМАЛО ЕДНО МЕЧЕ»

У статті проаналізовано тенденції розвитку болгарської літературної казки; розглянуто сюжетні, композиційні та образні особливості текстів для дітей Георги Райчева; розкрито специфіку впливу на творчість болгарського письменника літературного досвіду Ганса-Христіана Андерсена та інших світових майстрів літературної казки.

Ключові слова: літературна казка, жанр, сюжет.

Mariya Dmytrova
(Bulgaria)

Artistic Peculiarities of the Book for Children by Georgy Raychev 'ИМАЛО ЕДНО МЕЧЕ'

The article has analyzed the tendencies of development of a Bulgarian literary fairy tale; it has also considered plot, compositional and image peculiarities of the texts for children by Georgy Raychev; it has revealed the hallmarks of the influence of the literary experience of Hans Christian Andersen and other acknowledged experts in literary fairy tale on the works by the Bulgarian writer.

Key Words: literary fairy tale, genre, plot.

В световен мащаб първомайстори на литературната приказка за деца са френският писател Шарл Перо (1628–1703) с неговата книга «Приказки на майка ми юрдечката» (1627), немският писател Ернст Теодор Амадеус Хофман (1766–1822) и датският писател Ханс Кристиан Андерсен (1805-1875). Техни последователи в този жанр са: Луис Карол (1832–1898) («Алиса в страната на чудесата», «Алиса в огледалния свят» и др.), Оскар Уайлд (1856–1900) («Щастливият принц», «Преданият приятел», «Рожденият ден на Инфантата» и др.), Алън Милн (1882-1956) («Мечо Пух» и др.), шведската писателка Астрид Линдрен (1907-2002), създава известните в цял свят книги «Пипи дългото чорапче», «Дребосъчето и Карлсон, който живее на покрива» и др., руският писател Николай Носов (1908-1976) написал приказните повести «Приключенията на Незнайко», «Незнайко в слънчевия град», италианският писател Джани Родари (1920-1979), създал «Приключенията на Лукчо», «Приказки по телефона», «Продавач на надежда» и др.

В България Ханс Кристиан Андерсен най-напред е четен на руски език «Полное собрание сказок» (Санкт Петербург, 1880-1885, в 3 тома), «Иллюстрированные сказки» (Санкт Петербург, 1894, в 2 тома) и др. Жак Ескенази пише: «Това оказва влияние и върху прежеждането на датския писател на български език: до 1901 г. една шеста от всички преводи на неговите приказки са от руски.» (Ешкенази 1986: 75).

В началото на ХХ век Славчо Паскалев отбелязва липсата в България на сборници с приказки от чуждестранни автори. Тук най-ранните публикации на литературни приказки принадлежат на Петко Р. Славейков в издаваното от него списание «Пчелица» («Кратки приказки за деца», 1871) и на Матей Преображенски («Нравоучителни приказки», 1871). На следващата година Георги Живкин помества приказки в списанието си «Книжовен имот за деца» (1872). Тези първи творби обаче стоят на границата между авторизираната и литературна приказка, тъй като са изградени върху фолклорни сюжети.

В България първите творци на стойностни авторски приказки са: Елин Пелин, Николай Райнов, Ангел Каралийчев, Георги Райчев, Костантин Константинов, Димитър Талев, Калина Малина, Владимир Русалиев, Светослав Минков, Георги Караславов, Орлин Василев, Павел Спасов, Емил Коларов, Емилиян Станев, Атанан Душков и др.

Утвърждаването на този жанров вид става обаче през 20-те и 30-те г. на ХХ век. Той заема от фолклорната приказка принципа на типовото изграждане на персонажите, като същевременно се откъева от фолклорната парадигма с въвеждането понякога на чисто литературни похвати: разлика между сюжет и фабула, «подчертана индивидуализация, засилен психологизъм» (Славова 1990: 151), наличие на подробни пейзажни описания, вмъкване на ретроспективни моменти, синхронно повествование и др. В своето развитие литературната приказка се разкроява на няколко жанрови вариации:

- метаприказка;
- приказка пародия (напр., «Приказка пародия» от Лиана Даскалова);
- приказка повеет (напр., «Ането» от Ангел Каралийчев, «Дивата гора» от Орлин Василев и др.);
- приказно-легендарен роман («Крали Марко» от Теодосий Атанасов).

Според Иванка Ковачева литературната приказка в България се развива в две насоки:

1) «Литературни приказки, създавани под силното влияние на народната традиция, отразяваща се в характера на мотивите, тематиката, стала, езика или върху цялостната структура на приказката.

2) Приказки, съдържащи твърде дискретно фолклорното влияние, отдалечили се и по тематика, и по структурни белези, и по общото си звучене от фолклорната приказка. При тях влиянието на литературните жанрови форми и литературния тип

повествование се проявява много силно.» (Ковачева 1985: 80). В конкретните проявление на литературната приказка рядко се съхранява традиционната видова диференциация, наследена от народната приказка: за животни, както е в «Майчина сълза» от Ангел Каралийчев; вълшебна – напр., «Конят Камберата» от Орлен Василев и битова – напр., «Едно за друго». По-често се срещат междинните приказни видове.

Влиянието на Андерсен се чувства най-силно в избора и психологическата характеристика на персонажа, в силно изразеното оценъчно отношение на разказвача, в използването на пейзажа, в засилването на художествената роля на изразителния детайл и в по-ярката индивидуализация на героите.

В развитието на българската приказка през периода 1918–1945 г. се очертават две главни тенденции. Първата е свързана със едържанието и може да се определи като идейно-тематично и образно обогатяване на този вид приказка. Разширява се нейната тематика. Писателите въвеждат нови герои, нова обстановка, включително и градска. Семантичната палитра става многопосочна, като излиза извън рамките на традиционния бит и личностни взаимоотношения. Втората тенденция опира до художествената форма на авторската приказка, като в това отношение се наблюдава последователният стремеж на някои от авторите да я белестризират и доближат до съвременния разказ. В този аспект най-далеч отива Ангел Каралийчев. От тези усилия като резултат се ражда и новата жанрова хибридна форма - метаприказката.

Вълшебното в българската литературна приказка претърпява редица образни и действени конверсии. По подобие на фолклорната вълшебната приказка то се проявява под формата на други, необикновени светове и царства (в «Чудното огледало» от Георги Райчев се говори за чудна и далечна земя Азия, за южно царство на сто години път), където живеят свръхестествени същества (змейове, зли вещици и магьосници, русалки и др.), подводен свят («Морската царица» от Николай Райнов, «На морското дъно» от Владимир Русалев) – за Георги Райчев не е характерен подводният свят, героите му минават само транзитно през морски дълбини, за да стигнат желаната дестинация; горско царство («Горско царство» от Константин Константинов). При Райчев също се среща горско царство в «Ягодова майка» – то е неприветливо, неудобно за малкият Милко от четвърти клас. Най-често приказният сюжет се разгръща в условията на реалния земен свят, където са се обособили хуманоидните общества на животни, птици, насекоми («Беглеци», «Петле и ярче», «Кума Лиса хитрушка», «Лика-прилика», «Най-хубавото птиче» и др. от Райчев). Тези същества са персонифицирани - те мислят, взимат решения, разговарят с хората. Трета група литературни приказки с фантастични елементи са приказките с персонажи природни явления («Две сестри» от Райчев – новата и старата година сменят местата си, «Ветрове-врагове» от Орлин Василев) или предмети («Кукли», «Черното левче», «Кооперативен кожух» и др. от Райчев, «Какво разказваше чайникът» от Светослав Минков и др.). Литературната приказка заема от фолклорния мотив за чудните трансформации с помощта на вълшебни предмети («Имало едно мече», «Чудното огледало» – огледало, което показва, каквото си пожелаеш, златният меч от Георги Райчев, «Морската царица» от Николай Райнов), а от фолклорната легенда - мотива за чудото, дело на справедливото Провидение («Момини сълзи» – турците се превръщат в сини камъни, а сълзите на момата се превърнали в цветето момина сълза, с което майката открива отвлечената си дъщеря; «Сълзите на мама» от Димитър Талев и др.).

Много често, изграждайки сюжетите на своите приказки, писателите засилват условния характер на вълшебното, като го враждат в рамките на детския сън, както е в «Ягодова майка», «Кукли», но интересно е, че не само децата сънуват при героите на Георги Райчев – в «Живият пън» дядо Кандилко също сънува. В съвременната приказна проза вълшебното като проява на вторичната художествена условност често граничи с нонсенса, алогизма и небивалицата, както е в «Лика-прилика» мишката тръгнала да търси жена за сина при слънцето, облака, вятъра, планината, реката, брега и намерила най-накрая подходяща снаха при къртицата.

Литературната приказка продължава да заема важно място в творчеството за деца и след 1945 г. Именно през тази година в София Георги Райчев разказва за себе си най-голямото прежеждие, което е преживял и как по чудо е спасен, когато е бил само на 2 месеца от земния си живот. Дошъл белобрат старец, приятел на покойния му дядо, който молел да го приемат да пренощува в дома на семейството. Когато видял болното дете започнал да се разсъблича, запретнал ръкави и наредил какво да направят, а той самият направил масаж на детето, загреял го добре с горещо олио и детето оздравяло.

«Георги Райчев е син на българското село – изтъква Ран Босилек в кратка бележка в списание «Детска радост», година XXVIII, 1942–1943, книжка 7, по случай честването шестдесетгодишнината на Георги Райчев. – Роден в плодородна Тракия, гдето се люлеят лете златни ниви с едра загария, отрасъл под южното българско небе, синьо като сини метличини, той носи в своето голямо сърце голяма обич към нашата земя хубава, към благодатния труд и към народната приказка».

Георги Михалев Райчев е роден на 7 декември 1882 година в старозагорското село Землен. Първоначалното си образование получил в родното си село. Продължил обучението в Стара Загора.

Георги Райчев от малък четял много, а като юноша започнал да се опитва да пише стихове. Първи насърчителни слова и напътствия получил от учителя си по български език и литература – Кирил Манев, който забелязал надеждни литературни наклонности в селския юноша, отзивчиво и грижливо следял за неговото духовно израстване. Учителят се интересувал докрая на живота си от своя любим ученик и искрено се радвал на внушителното литературно дело на Георги Райчев. А приятел и другар в начеващото литературно поприще още в Стара Загора намерил в лицето на Николай Лилиев.

Първата печатна работа на Георги Райчев била една басня «Волове и теле».

Друг голям съветник и другар в литературата Райчев намерил, когато дошъл в София през 1908 година, в лицето на Антон Страшимиров, в чието списание «Наш живот» печатал «Спътници», първия си публикуван разказ, подписан с един от псевдонимите си Г. М. Орлин.

Оттогава Георги Райчев навлиза в едни от най-интересните страници на литературния живот в България по онова време и става един от най-близките другари на Николай Лилиев, Димитър Подвързачов, Димчо Дебелянов, Константин Константинов, а по-късно и на Йордан Йовков.

Целия си съзнателен живот Георги Райчев преминал в дребно чиновничество, за да изкара прехраната си. Бил е писар, деловодител, библиотекар, коректор, журналист, инспектор по читалищата при Министерството на народното просвещение.

Починал на 18 февруари 1947 година.

Георги Райчев и писател за деца и възрастни. Със завидна художествена сила, с високо писателско майсторство той разказва за несретния живот на хората от селото и града от началото на XX век. Неговите реалистични разкази и приказки за деца и юноши са увлекателни, богати, съдържателни, спомените от детството му интересни и сладкодумни.

«Георги Райчев е не само добър баща на своите обичани чеда, но и любим, мъдър и сладкодумен разказвач за всички български деца - отбелязва Ран Босилек. – Неговите разкази, приказки и легенди се четат с истинска наслада от малките българчета. Те са написани на чист и звучен български език».

Литературното творчество на Георги Райчев, както за възрастни, така и за деца и юноши, му е отделило едно от най-предните места в българската художествена книжнина. Значителни са неговите заслуги за обогатяване и на българската детско-юношеска белетристика. Той е и един от най-добрите преводачи на басните на руския писател Иван Андреевич Крилов.

В края на предисловието си към книгата с приказки и разкази «Имало едно мече», Георги Райчев пише: «През 1924 година пръв път се опитах да напиша някои

разказчета за юноши и деца. Редакторите ги харесаха, но дали ще ги обиязат и малките ми читатели, ще се разбере, когато прочетат разказчетата в тази книга. Ако ги харесат, и аз ще бъда щастлив, че съм можал да ги зарадвам с нещо.»

Георги Райчев се е утвърдил в българската литература през годините. Още в първи клас децата изучават приказката «Най-хубавото птиче». Ценна и полезна е поуката, която имат в края по-голяма част от приказките. Народните поговорки и пословици са неразделна част от богатото по тематика и проблематика литературно творчество.